

Liisa H. Malkki – The Need to Help: The Domestic Arts of International Humanitarianism (2015)

Adéla Košařová

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni
kosarova.adel@gmail.com*

K NIHA *The Need to Help: The Domestic Arts of International Humanitarianism* (2015) od Liisy Malkkiové je další z řady publikací zabývajících se humanitární problematikou. Oproti předchozím autorčiným počinům však neaspíruje na znovu promyšlení reprezentace příjemců pomoci jakožto pasivních, slabých, depolitizovaných subjektů, ale obrací svou pozornost k pomáhajícím. Bere si za cíl narušit jejich často nekriticky přijímaný obraz, jakožto osob vystupujících z pozic relativní moci a síly vůči trpícím a vyjevuje, že jejich motivace často vychází z vlastních potřeb a slabostí.

Liisa Malkkiová, profesorka antropologie na Stanfordské univerzitě, se hlavně v počátcích své kariéry zaměřovala na problematiku uprchlictví, proměny identity obětí a otázku jejich reprezentace v médiích a humanitárních organizacích. Svoje poznatky čerpala převážně z výzkumů v uprchlických táborech v Tanzanii, kde působila koncem 80. let. V *The Need to Help* však přesouvá svoji pozornost k lidem, kteří věnují čas a úsilí, aby zmírnili utrpení druhých. V průběhu téměř 16 let se setkávala s humanitárními pracovníky Finského červeného kříže, s kterými se pomocí hloubkových rozhovorů snažila dopátrat motivací pro jejich účast na humanitárních misích. Podařilo se jí odhalit poměrně komplexní síť důvodů, jež vycházely nejen z potřeby pomáhat, ale také z naplnění potřeb plně osobních.

Těmto motivacím a potřebám věnuje autorka celou první kapitolu. Snaží se hlavně narušit často nekriticky přijímaný předpoklad, že humanitární pracovníci vystupují jako

kosmopolitní postavy, které nabízejí pomoc druhým z pozice relativní síly a moci. Celá problematika je totiž dle Malkkiové podstatně komplexnější. Potřeba pomáhat vychází jednak z představy určitého závazku vůči světu a pocitu odpovědnosti jakožto člena bohatého Severu vůči vykořisťovanému Jihu, tak ze solidarity vůči kolegům ze stejné profese. Humanitární pracovníci do jednoho odmítali tendenci spojovat s nimi představu bezhlavého sebeobětování se pro druhé. Víc než to se vyjevovala nutnost úniku před sebou samými, před životem, který vedou doma ve Finsku, a potřeba transformace vlastního já. Cizina poskytovala pro řadu informátorů něco živějšího, smyslovějšího než v jejich očích chladné a neosobní Finsko. Nabízela sociální a lidský kontakt, jehož se jim v domácím prostředí často nedostávalo. Profesní rovina souvisela s potřebou být součástí široké sítě mezinárodního týmu profesionálů, již se od sebe navzájem učí a inspirují (s. 23–52).

Druhá kapitola přesouvá pozornost k otázce zvládnutí emocí na humanitárních misích. Ideál v očích humanitárních organizací tvoří udržení pocitové neutrality, kdy zdravotníci vytvářejí rovnováhu mezi přílišnou emocionální investicí do svých pacientů a úplným nezájmem. Prostředky pro zvládnutí této pozice bývají poměrně individuální. I přes svůj výcvik a dlouholeté zkušenosti však většina pracovníků neunikne situacím, v nichž udržovat neutralitu se stává prakticky nemožné. Největší tlak na jejich představitost vytváří extrémní situace, při nichž se žádné rozhodnutí nejeví jako správné a kdy nevyhnutelně vyvstávají otázky, jaká budoucnost čeká oběti, o jejichž životě rozhodují. Výsledek obvykle nebývá uspokojivý a lidé se vracejí domů s pocitem selhání, jemuž často neuniknou dlouhá léta. Malkkiová na závěr hledá paralely s vlastní zkušeností z terénu, kdy čelila po návratu domů pochybnostem, zdali pro své informátory nemohla udělat více než „jen“ napsat knihu a vystavět svoji akademickou kariéru na osudech uprchlíků (s. 53–75).

Následující část se zabývá dětmi jako časovými postavami fundraisingu a humanitární logiky. Dítě obvykle vystupuje jako příkladný člověk, nezkažený politikou, neškodný a neutrální, ztělesňující nevinnost a dobrotu. Dokáže

prohlédnout napříč bariérami kultury, národnosti či náboženství a vstupuje do pozice učitele dospělých, jako jakýsi vizionář harmonického lidstva a zástupce mírového řešení. Malkkiová však postuluje limity podobné reprezentace dětí, které často bývají odtrženy od jejich kulturních a historických specifik. V podstatě žijí v jakési infantilní utopii, jež ale v důsledku nemá vliv na „reálnou“ politiku a svět dospělých, od něhož bývají odtrženi a jímž jsou ignorováni. Autorka navrhuje znovu promyšlení postav dětí, jako osob, které sice mohou být apolitické, ale nikdy nejsou v důsledku politického jednání zcela ušetřeny. Razí přesvědčení, že by se lidé, již chtějí pomocí trpícím dětem, měli více zajímat o specifické místní a historické podmínky zapřičinující jejich strádání (s. 77–104).

Čtvrtá část se věnuje problematice tzv. pomocných zajíčků, pletených zvířátek, které byly dobrovolníky na základě kampaně zpuštěné ve Finsku v roce 2006 vytvářeny a pak prostřednictvím Červeného kříže zasílány dětem po celém světě. Tato aktivita byla však veřejností trivializovaná, zesměšňována a pojmána jako sice ušlechtilá, avšak podřadná oproti aktivitám lékařů na zahraničních misích. Autorka na to konto dodává, že podobná kritika se často váže i na otázku humanitárních intervencí jako takových a jejich neschopnost zapřičinit reálnou změnu. Ač trivializované, tyto objekty mají podle Malkkiové určitý vliv, i když spíše v důsledku pomáhají více dárčům nežli příjemcům. Za pomoci teorií Stanleyho Tambiala, Marcela Mause a dalších problematizuje autorka otázku reciprocity, při níž často nejde jen o výměnu samotných předmětů. Dobrovolníci byli ochotni vyměnit své schopnosti, čas a materiál za možnost stát se součástí něčeho většího, dostat se do spojení se svými imaginárními příjemci a okolním světem (s. 105–131).

K pochopení motivací dobrovolníků rozebírá Malkkiová problém, který trápi nejen současné Finsko, a to osamělost postihující hlavně starší generace. Jedná se o závažný sociální jev mimo jiné zvyšující úmrtnost, počty sebevražd i náklady na zdravotnický systém. Pletení a další dobrovolnické aktivity umožňují alespoň částečně tento problém eliminovat. Staří lidé, převážně ženy, se dostávají do

kontakty s ostatními dobrovolníky, kteří vytvářejí jakousi sociální síť prostřednictvím internetových fór a osobních setkání v obchodech s bavlnou. Zároveň získávají pocit účelu ve vztahu ke vzdáleným trpícím, u nichž mají dojem, že snižují alespoň částečně jejich utrpení. Stejně jako v případě humanitárních pracovníků dostávají příležitost na chvíli uniknout před svým stávajícím životem (s. 133–164).

Ač se jedná o zajímavou pasáž, oproti výzkumu mezi humanitárními pracovníky zde autorka nastiňuje pouze velmi vágně metodologické postupy a zdroje, z nichž čerpala. Neškodil by tudíž větší vhled do celé otázky konstrukce dat na toto téma, který by posílil pevnost předkládaných argumentů.

Závěrečná část se kriticky zaobírá doktrínou Červeného kříže, konkrétně zastáváním tzv. „zaníceného humanizmu“. Jedná se o víru v univerzální, neměnné a sdílené lidství, související se snahou zabránit lidskému utrpení po celém světě, bez ohledu na národní, náboženskou, etnickou a další příslušnost obětí. Otázkou ale zůstává, kde jsou hranice tohoto přesvědčení? Autorka naráží na problematické situace, jako záchranu bojovníků Tálibánu, kteří zároveň stojí na straně příčin utrpení ostatních lidí v oblasti, tak na vnitřní souboj, kterému čelí humanitární pracovníci, u nichž se často třísťí představy získané z výcviku s jejich osobními etickými a morálními hranicemi. Tlak na zachování neutrality i v extrémních situacích často ovlivňuje tyto lidi do budoucna, kdy mohou po návratu vykazovat různé sebe-destruktivní tendence. Na závěr autorka opět hledá paralely s antropologickým výzkumem a snahou o zachování jisté neutrality a potlačení vlastních názorů tváří tvář přesvědčení svých informátorů (s. 163–197).

The Need to Help představuje originální publikaci, která se zabývá tématem humanitárních praktik, avšak z nezvyklého úhlu pohledu. Čtenářům umožňuje nahlédnout do světa lékařů, sester a dobrovolníků z Finského červeného kříže, již se určitým způsobem podílejí na snižování utrpení obětí po celém světě. V šesti tematických celcích nabízí pohled do světa jejich motivací; neustálého boje o zachování pocitové neutrality, jež však často selhává tváří tvář extrémním situacím; snaží se narušit představu o triviálnosti a bezvýznamnosti

některých dobrovolnických aktivit a problematizuje oficiální doktrínu Červeného kříže a jejich víru v „zanícený humanismus“. Liisa Malkkiová napsala čtivou a zajímavou publikaci, která se nebojí ukázat, že potřebnost a slabost nevykazují jen oběti, ale také pomáhající. Knize lze vytknout snad jen poněkud vágní postoj k metodologii, které se autorka věnuje pouze velmi okrajově, a to hlavně v případě výzkumu mezi dobrovolníky.

Malkki, Liisa H. 2015. *The Need to Help: The Domestic Arts of International Humanitarianism*. Durham – London: Duke University Press.

Jiří Woitsch, Adéla Jůnová Macková a kol. – Etnologie v zúženém prostoru (2016)

Nela Štorková

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni
nelav@ksa.zcu.cz*

PODÍVÁME-LI se do bibliografie dějin československé etnografie po druhé světové válce, příspěvků zabývajících se touto problematikou lze najít velmi poskrovnu. Kolektivní monografie *Etnologie v zúženém prostoru* se svým způsobem snaží tuto situaci napravit. Kniha je jedním z výstupů grantového projektu Mezi státním plánem a badatelskou svobodou: Etnografie a folkloristika v českých zemích v kontextu vývoje kultury a společnosti v letech 1945–1989 podpořeného Grantovou agenturou České republiky. Publikace je členěna do šesti tematických bloků, ve kterých se autoři jednotlivých kapitol snaží přiblížit střípky z dějin československé/středoevropské etnografie.

V úvodní kapitole Jiří Woitsch představuje tři základní otázky, z nichž tvůrci publikace vycházejí. Autoři se ptají, zda jsou dějiny oboru vůbec relevantním tématem, jak toto téma heuristicky a interpretačně uchopit

a jak samotný vývoj oboru periodizovat a propojit s vývojem kultury. Odpovědi na jednotlivé otázky lze najít v jednotlivých příspěvcích. Woitsch upozorňuje na to, že zmíněnou monografii je „nutno považovat za průkopnické ohledání některých výzkumných problémů a podnět k dalšímu promýšlení mnoha problémů, nikoliv za knihu dané téma vyčerpávající a interpretačně kanonickou“ (s. 15).

V části nazvané Kontexty představuje Milan Ducháček deset základních mezníků vývoje československé etnografie. Druhý oddíl věnovaný výuce etnologie v českých zemích zahajuje Lýdia Petrářová svou studií o Karlu Chotkovi a jeho škole. Autorka vystihuje působení tohoto významného etnografa především ve spojitosti s pražskou univerzitou. Slovenské působení Chotka již detailně probádal Ján Mjartan, který také poprvé použil termín Chotkova škola.

Karel Altman se zabývá osobností Antonína Václavíka, jenž je výrazně spojený s národopisem na Moravě. Vedle života tohoto moravského etnografa prezentuje založení Semináře pro etnografii a etnologii pod vedením právě Antonína Václavíka na brněnské univerzitě, kde se stal také profesorem. Osobnost profesora Antonína Václavíka však není spojena pouze s úspěchy zakladatelskými, nýbrž také s kritikou od marxistických etnografů. I přesto tento významný etnograf vychoval řadu předních badatelů, mezi něž lze zařadit například Ludvíka Kunze, Václava Frolce, Richarda Jerába či Dušana Holého.

O předběžnou analýzu a interpretaci orálně-historických rozhovorů se pokouší Jiří Hlaváček, který postihl reflexi studia národopisu před rokem 1989. V rámci celého projektu spolupracují celkem tři ústavy, z nichž Hlaváček zastupuje Centrum orální historie při ÚSD AV ČR. Cílem orálně historické části projektu je na základě rozhovorů s pamětníky, kteří působili v oboru etnografie, potažmo národopisu, vystihnout reflexi oboru z řad přímých aktérů. Základními body, které se v předběžné analýze objevovaly, byly motivace ke studiu, kvalita výuky na univerzitě či terénní výzkumy realizované především pod hlavičkou univerzity.

Autoři třetí části prezentují pojednání zabývající se problematikou plánování vědy. Doubravka Olšáková předesílá hlavní plány